

TARBIYACHINING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH

N.M.Quchqorova – dotsent

N.Matchanova – magistrant

Urganch davlat universiteti

Tayanch soʻzlar: kompetentlik, qobiliyat, metodik tayyorgarlik, kognitiv kompetentsiya, operatsion kompetensiyalar.

Ключевые слова: компетенция, способности, методическая подготовка, познавательная компетенция, операционные компетенции.

Key words: competence, ability, methodological training, cognitive competence, operational competencies.

Mamlakatimizning kelajagi, mustaqil Oʻzbekistonning istiqboli, taʼlim sohasida olib borilayotgan islohotlarning muvaffaqiyati koʻp jihatdan tarbiyachi-oʻqituvchiga, uning saviyasiga, tayyorgarligiga, fidoyiligiga, yosh avlodga taʼlim berish va barkamol inson darajasida tarbiyalab, voyaga yetkazishga nisbatan shijoatiga bogʻliq. Maʼlumki, maktabgacha taʼlim tashkilotlarida tarbiyaviy jarayon bevosita tarbiyachi tomonidan tashkil qilinadi va olib boriladi. Yangicha ijtimoiy sharoitda taʼlim-tarbiyada koʻzda tutilayotgan maqsadlarga erishish, bolalarning mashgʻulot va mashgʻulotdan tashqari xilma-xil tarbiyaviy faoliyatlarini uyushtirish, ularni bilimli, odobli, eʼtiqodli, vatanparvar, mehnatsevar, barkamol inson qilib oʻstirish tarbiyachilar zimmasiga katta masʼuliyat yuklaydi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Yana bir muammoni hal etish oʻta muhim hisoblanadi: bu pedagog va professor-oʻqituvchilar tarkibining professional darajasi, ularning maxsus bilimlaridir. Bu borada taʼlim olish, maʼnaviy-maʼrifiy kamolot masalalari va haqiqiy qadriyatlarini shakllantirish jarayonlariga faol koʻmak beradigan muhitni yaratish zarur”, - degan fikrlari katta ahamiyat kasb etadi [1:45].

Yurtimizda maktabgacha taʼlim muassasasi tarbiyachisi, magistrning metodik tayyorgarligiga muhim talablar qoʻyilayotgan bir vaqtda uning pedagogik-psixologik tayyorgarligini takomillashtirish mexanizmlarini ishlab chiqish, dastur talablari asosida taʼlim-tarbiya jarayonini tashkil etish, faoliyatlarga kreativ yondashgan holda turli usul va vositalarni amaliy qoʻllay bilish va magistrning pedagogik kasbiy kompetentligini shakllantirish hozirgi kundagi dolzarb masalalardir.

2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan “Taʼlim toʻgʻrisida”gi Qonunning 8-moddasi maktabgacha taʼlim va tarbiyaga doir boʻlib, unda maktabgacha taʼlim va tarbiya bolalarni oʻqitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, maʼnaviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek, bolalarni umumiy oʻrta taʼlimga tayyorlashga qaratilgan taʼlim turi ekanligi izohlangan. Taʼlim tizimining dastlabki boʻgʻinida faoliyat yurituvchi tarbiyachi-pedagoglarni samarali natijalarga olib keluvchi nazariy bilim va kreativ faoliyatga undovchi amaliy koʻnikmalar bilan qurollantirish zamon talabidir.

“Kompetentlik” tushunchasining mohiyati. Bozor munosabatlari sharoitida mehnat bozorida ustuvor oʻrin egallagan kuchli raqobatga bardoshli boʻlish har bir mutaxassisdan kasbiy kompetentlikka ega boʻlish, uni izchil ravishda oshirib borishni taqozo etmoqda. Xoʻsh, kompetentlik nima? Kasbiy kompetentlik negizida qanday sifatlar aks etadi? Pedagog oʻzida qanday kompetentlik sifatlarini yoritish zarur. Ayni oʻrinda shu va shunga yondosh gʻoyalar yuzasidan soʻz yuritiladi.

Inglizcha “competence” tushunchasi lugʻaviy jihatdan bevosita “qobiliyat” maʼnosini ifodalaydi. Mazmunan esa “faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish” ni yoritishga xizmat qiladi.

“Kompetentlik” tushunchasi taʼlim sohasiga psixologik izlanishlar natijasida kirib kelgan. Shu sababli kompetentlik “noʻanaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning oʻzini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan oʻzaro munosabatlarda yangi yoʻl tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga toʻla maʼlumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga ega” ni anglatadi.

Kasbiy kompetentlik - mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur boʻlgan bilim, koʻnikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qoʻllay olishi.

Maktabgacha taʼlimdagi tarbiyachi bolalarni kognitiv rivojlanishiga imkon beradigan quyidagi ijtimoiy va kasbiy kompetensiyalarga ega boʻlishi kerak:

1. Ijtimoiy vakolatlariga ega jismoniy shaxslar oʻrtasida maʼlumot almashish, ularning qiziqishlari va ehtiyojlarini bayon qilish, boshqa odamlarga nisbatan bagʻrikenglikning namoyon boʻlishi va ularning fikrlari, jamoada ishlash qobiliyati va hissiy barqarorlikka ega boʻlgan boshqa odamlarga turli xil yordam berish qobiliyati kiradi;

2. Kognitiv kompetensiyalar maʼlumotni mustaqil ravishda qayta ishlash va tuzishda, yangi axborot manbalarini izlashda, oʻqish yoki ishlashga konsentratsiya qilishda, olingan bilim va koʻnikmalardan foydalanish qobiliyatida namoyon boʻladi.

3. Operatsion kompetensiyalar - maqsad va ish tartibini belgilash, noaniqlik va noaniqlikka qarshi turish qobiliyati, qaror qabul qilish va amalga oshirish qobiliyati, ish natijalarini sarhisob qilish, ish vaqti jadvalini aniqlash;

4. Maxsus kompetensiyalarga muammoni hal qilish, oʻzini oʻzi boshqarish, kasbiy faoliyatda faol boʻlish, yangi vaziyatlarga moslashish, rejalarni baholash va tuzatish, xatolarni aniqlash va ularni yoʻq qilishning yetarli usullarini rejalashtirish usullari kiradi.

Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yoʻnalish boʻyicha integrativ bilimlar va xarakatlarning oʻzlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetensiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni oʻrganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi maʼlumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va oʻz faoliyatida qoʻllay bilishni taqozo etadi.

Kasbiy kompetentlik quyidagi holatlarda yaqqol namoyon boʻladi.

- murakkab jarayonlarda;
- noaniq vazifalarni bajarishda;
- bir-biriga zid maʼlumotlardan foydalanishda;
- kutilmagan vaziyatda harakat rejasiga ega boʻla olishda.

Kasbiy kompetensiyaga ega mutaxassis:

- oʻz bilimlarini izchil boyitib boradi;
- yangi axborotlarni oʻzlashtiradi;
- davr talablarini chuqur anglaydi;
- yangi bilimlarni izlab topadi;
- ularni qayta ishlaydi va oʻz amaliy faoliyatida samarali qoʻllaydi.

Qobiliyat - bu kasbiy faoliyat shakllaridan biri boʻlib, u maʼlum bir mavzudagi samarali faoliyat uchun zarur boʻlgan bilim va tajribaning mavjudligini anglatadi.

Kasbiy kompetentlikni shakllantirishda tarbiyachining oʻquv adabiyotining shakllari va turlari haqida tasavvurlarga ega boʻlishlari ham talab etiladi.

Oʻquv adabiyotlari-muayyan taʼlim turi oʻquv rejasida qayd etilgan fanlar boʻyicha tegishli oʻquv dasturlari asosida zarur bilimlar majmuasi keltirilgan, oʻzlashtirish uslublari va didaktikasi yoritilgan manba.

Kasbiy kompetentlikka ega boʻlishda oʻz ustida ishlash va oʻz oʻzini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Oʻz oʻzini rivojlantirish vazifalari oʻz-oʻzini tahlil qilish va oʻz oʻzini baholash orqali aniqlanadi. Tarbiyachi oʻz ustida ishlashi bir necha bosqichda kechadi. Ular:

1. O'z faoliyatini tahlil qilish asosida yutuq va kamchiliklarni aniqlash;
2. Yutuqlarini boyitish va kamchiliklarini bartaraf etish;
3. Amaliy harakatlarni samarali tashkil etish yo'llarini izlash;
4. Xato va kamchiliklarni takrorlamaslikka intilish;
5. Qabul qilingan qarorning izchil bajarilishini doimiy nazorat qilib borish

Ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilsak, "maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyachilarining kasbiy kompetentsiyasi" ning yetarli darajada rivojlanmaganligi ni aytib o'tishimiz mumkin. So'nggi yillarda "kompetensiya", "kompetentlik" tushunchalari faol o'zlashtirilmoqda (V.I. Baydenko, A.S. Belkin, S.A. Drujilov, E.F. Zeer, O.E. Lebedev, V.G. Pishchulin, I.P. Smirnov, E.V. Tkachenko, S. B. Shishov va boshqalar).

"Kasbiy kompetensiya" tushunchasining mohiyatini tahlil qilish, uni tarbiyachining kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish va maktabgacha ta'lim tizimida shaxsni rivojlantirish bilan bog'liq maqsadlarga erishish qobiliyatini aks ettiradigan bilim, tajriba va kasbiy ahamiyatga ega shaxsiy fazilatlar integratsiyasi sifatida taqdim etishga imkon beradi va bu kasbiy faoliyat sub'ekti ma'lum darajadagi professionallikka erishgan taqdirda mumkin. Psixologiya va akmeologiyadagi kasbiylik - bu kasbiy faoliyat vazifalarini bajarishga tayyorlikning yuqori darajasi, mehnat predmetining sifat xarakteristikasi, yuqori kasbiy malakalar va malakalarni, turli xil samarali kasbiy mahorat va ko'nikmalarni aks ettiruvchi, shu jumladan ijodiy yechimlar, zamonaviy algoritmlar va yechimlarga egalik qobiliyatlarini aks ettiradigan yuqori va barqaror mahsulдорlikka ega faoliyatni amalga oshirishga imkon beradigan professional vazifalar.

Shu bilan birga, shaxsning kasbiy mahorati ham ajralib turadi, bu shuningdek mehnat predmetining yuqori darajadagi kasbiy muhim yoki shaxsiy va ishbilarmonlik fazilatlarini, kasbiy mahoratini, ijodkorligini, intilishning yetarli darajasini, shaxsning progressiv rivojlanishiga qaratilgan motivatsion sohasini va qiymat yo'nalishlarini aks ettiruvchi sifat ko'rsatkichi sifatida tushuniladi.

Adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh M "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak". - Toshkent: "O'zbekiston", 2017. 45-b.
2. Farberman B. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. -T.: "Fan", 2000.
3. Yo'doshev J.F., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari: -T.: "Tarbiyachi", 2004.
4. Tolipova J.O. Pedagogik texnologiyalar-do'stona muhit yaratish omili. -T.: YunISEF, 2005.
5. Tolipov O'Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari (o'quv qo'llanma). -T.: "Fan", 2006.

Ushbu maqolada "Kompetentlik" tushunchasi, kasbiy kompetentlikni belgilovchi holatlar, kasbiy kompetentlikka ega bo'lishda o'z ustida ishlash va o'z-o'zini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega ekanligi haqida fikrlar bildirilgan

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

В этой статье обсуждается понятие «компетентность», обстоятельства, определяющие профессиональную компетентность, а также важность самосовершенствования и саморазвития в получении профессиональной компетентности.

SUMMARY

This article discusses the concept of "competence", the circumstances that define professional competence, and the importance of self-improvement and self-development in gaining professional competence.

TALABALARNING ISHLAB CHIQRISHDAGI AMALIY MASHG'ULOTLARINI

QO'LLAB-QUVVATLASH

D.N.Mamatov – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent*
Toshkent shahridagi Adju universiteti

Tayanch so'zlar: ishlab chiqarish, ta'lim tizimi, talabalar, fanlar integratsiyasi.

Ключевые слова: производство, система образования, студенты, интеграция науки.

Key words: production, education system, students, science integration.

Ishlab chiqarishni samarali qo'llab-quvvatlash uchun o'qituvchilar ishlab chiqarish nima uchun muhimligini va u qanday sodir bo'lishini tushunishlari va talabalarga to'liq tushuntirishlari kerak.

Ishlab chiqarish ta'limi nima? - Ishlab chiqarish - bu talabalar o'rganishning diqqat markazida bo'lgan mahsulot yoki aniq artefakt yaratadigan o'rganish shakli. Ishlab chiqarish - bu loyihaga asoslangan ta'limning bir turi; ishlab chiqarishni jarayon sifatida ko'rish mumkin va mahsulot

Ma'lumki, mutaxassisning faoliyati va shaxsiyatining kasbiy mahorati muntazam ravishda malaka oshirish, ijodiy faollikni namoyon etish, ijtimoiy ishlab chiqarish va madaniyatning o'sib borayotgan talablariga unumli javob berish, o'z ishi va o'z shaxsiyati natijalarini yaxshilashga bo'lgan ehtiyoj va istakda namoyon bo'ladi. Bunday holda, biz nafaqat kasbiy faoliyat sub'ekti kasbiy kompetensiyasi, balki umuman uning shaxsdan kompetensiyasi haqida ham gaplashishimiz mumkin, bu umuman olganda "insondan shaxsga" kasblar tizimi va, xususan, o'qitish uchun muhimdir.

Maktabgacha ta'lim tizimidagi doimiy yangilanishlar jamiyat va umuman ta'lim tizimining rivojlanishiga mos keladigan o'zgarishlarning ob'ektiv ehtiyojidan kelib chiqadi. Bunday o'zgarishlarning asosiy mexanizmi - bu maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatidagi sifatli o'zgarishlarga hissa qo'shadigan, kasbiy vakolatlarini oshirish uchun yangi texnologiyalarni izlash va rivojlantirishdir.

Shunday qilib, biz quyidagi xulosalarga kelishimiz mumkin:

1. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachining kasbiy kompetensiyasini fundamental ilmiy ta'lim va o'qitishga hissiy-qiymat munosabati asosida ish talablari bilan belgilanadigan kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish qobiliyati deb ta'riflash mumkin. Bu kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan munosabat va shaxsiy fazilatlarini, nazariy bilimlarni, kasbiy mahorat va ko'nikmalarni egallashni o'z ichiga oladi.

2. Kasbiy vakolatlarini rivojlantirish bo'yicha tarbiyachilar bilan ishlash pedagogik xodimlarning barqaror ishlashini, bolalarni har tomonlama rivojlantirish va tarbiyalashni, dasturiy materialni yosh va individual xususiyatlariga mos ravishda sifatli o'zlashtirishni, shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarining o'quv jarayoni samaradorligini oshirishni ta'minlaydi. Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim muassasalari metodik birlashmalarda faol ishtirok etadilar, har bir tarbiyachi bolalar bilan ishlashda o'zlarining ijodiy qobiliyatlarini amalga oshirishi mumkin.

odatda yakuniy natijadir. Auditoriyalarda turli tuman pedagogik metodlar asosida ko'p turdagi vazifalar qo'llaniladi, ammo ularning hammasi ham aniq mahsulotga olib kelmaydi. Masalan, ba'zi vazifalar yangi tushunchalarga, muhokamaga yoki harakatga olib keladi. Ishlab chiqarish loyihalarida o'rganishning turtkisi ham, natijasi ham moddiy obyekt hisoblanadi. Boshqacha qilib aytganda, aniq, manipulyatsiya qilinadigan natija ishlab chiqarish